

Tomáš Glanc

Hans Ulrich Gumbrecht v zajetí přítomnosti

V knize *Unsere breite Gegenwart* (Naše široká přítomnost), která koncem roku 2010 vyšla v nakladatelství Suhrkamp a v níž byl otištěn i text „Uvolněný obdiv v rozšířené přítomnosti. K proměně našeho vztahu ke klasikům“, který ČL publikuje v českém znění, nepředkládá Hans Ulrich Gumbrecht žádnou monografickou studii ani teoretickou koncepci. Jde spíše o teoreticky fundovaný soubor esejů o víceméně letmých zážitcích, jako jsou návštěva centra Vídně v době mistrovství světa ve fotbale, analýza Disneylandu¹ nebo úvahy o maloměstě v státě Louisiana. Pro Gumbrechta je vůbec příznačná fascinace přítomností, jevy aktuální skutečnosti i současného myšlení. Jedna z jeho nejznámějších knih se jmenuje příznačně *Production of Presence* (GUMBRECHT 2004).² Ačkoli vystudoval literární vědu (vedoucím jeho dizertační práce byl v Kostnici Hans Robert Jauß, jeden z nejvlivnějších literárních vědců ve Spolkové republice Německo 60.–80. let) a od roku 1989 přednáší srovnávací literaturu na univerzitě ve Stanfordu, věnuje se Gumbrecht konkrétnímu zacházení s literárními texty spíše okrajově. Svědčí to nejen o jeho preferencích, ale i o současné literární vědě, jejíž významná část jako by se obzvlášť od dob poststrukturalismu rozpustila v obecnější teorii, antropologii, výzkumu sociálního pohlaví (*gender studies*), geopoetice, postkolonialismu, intermedialitě a studiu písemnictví z hlediska hypertextů a digitální revoluce.

Gumbrecht, ročník 1948, nepatří jednoznačně k žádnému z těchto odvětví současných humanitních věd, podařilo se mu něco ojedinělejšího: sám se stal intelektuální instancí, podařilo se mu na trhu myšlení prosadit sebe sama jako zpřítomněnou vědeckou současnost. Lze v tom spatřovat i nepříliš soustředěné těkání mezi grémií a úvahami na bezbřehá univerzální témata – Gumbrecht se vyjadřuje opravdu k leccemu: ke stavu univerzitní vzdělanosti i k recepci hudebních děl (roku 2006 publikoval několik jubilejních studií o Mozartovi, psal ale i o *Sympathy For The Devil* od Rolling Stones), patří k think tanku univerzity Volkswagen ve Wolfsburgu, je žádaným esejistou deníku *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, komentoval stoleté jubileum fotbalového klubu Borussia Dortmund (IDEM 2009), roku 2010 byl pozván, aby pronesl slavnostní řeč k 200. výročí berlínské Humboldtovy univerzity atd. Gumbrechtovo širokospektrální angažmá umožňuje ale také, abychom je vnímali nikoli kriticky – odmítavě, nýbrž jako přednost: jeho verze volného chápání komparatistiky přispívá

¹ Gumbrecht tu navazuje na studii, který vyšla ve svazku, jehož byl spoluvydavatelem (PRAGER – RICHARDSON 1997).

² V německém překladu vyšla tato studie už ve třech vydáních.

možná jen zřídka k municioznímu rozkrývání významů jednotlivých textů, ačkoli přednáší i kurzy důkladného čtení Heinricha von Kleista a jiných klasiků, předkládá ale hlavně rámce či prizmata, která nás vybízejí pohlédnout zčerstva nejen na jednotlivá literární díla, ale i na celou situaci, podmínky a východiska pokusů o porozumění jejich významu.

Svou odvahu k pohledu na široká pole vědění ze značné dálky prokázal Gumbrecht už v roce 1990, na přelomu evropské a americké etapy své kariéry (do Evropy, především do Německa a do Španělska, se ale od té doby nepřetržitě vrací publikačně i jako přednášející), kdy vydal v nakladatelství Suhrkamp ve dvou svazcích o více než tisíci stranách *Dějiny španělské literatury* (IDEM 1990).³ Ve zlatém věku dekonstrukce (Gumbrecht sám psal ve druhé polovině osmdesátých let texty jako „Déconstruction deconstructed“ nebo „Who is afraid of deconstruction?“) píše tento autor v žánru, který dávno platí za mrtvý a vlastně vyloučený ze seriózní vědy. A dokládá, že se směsí erudice a kuráže lze i na tak riskantním poli formulovat relevantní zjištění. Například středověkou španělskou literaturu, jejíž charakteristikou svou verzi dějin španělského písemnictví otevírá, líčí Gumbrecht z hlediska napětí mezi normami klerikální kultury a ludismem (principem hry) v intelektuálním prostředí dvora – z tohoto napětí podle něho vyvstává distance mezi herním světem a všednodenností a s ní i základní konstelace specifického pojetí subjektivity a jí odpovídající komunikační způsoby. Jistě se najde mnoho kritiků Gumbrechtových závěrů, hlavně kulturněhistoricky orientovaná poslední část výkladu, věnovaná období 1939–1989, vyvolala polemiku. Nicméně tato koncepční vyzývavost zároveň přinejmenším umožnila zcela konkrétně formulovat otázku na aktuální stav literární historiografie, reflektující samozřejmě metodologickou podmíněnost úkonu – autority jako Michail Bachtin nebo Michel Foucault jsou pro tehdejšího Gumbrechta neméně podstatní než sami španělští spisovatelé.

Jednou z nejdiskutovanějších knih Hanse Ulricha Gumbrechta je monografie věnovaná jedinému roku – 1926 (IDEM 1997).⁴ I v tomto případě sleduje autor dvě hlediska, která jsou v jeho myšlení průběžná, ať zrovna konkrétní materiál, o němž píše, patří do oblasti literatury, hudby, filozofie nebo sportu. Prvním je již zmíněný fenomén přítomnosti a zpřítomňování – Gumbrecht se ptá, jaké jsou naše možnosti přiblížit se k zážitku přítomnosti, ať se týká dnešního dne, nebo jevů vzdáleně minulých. Přítom nemůže obejít otázku, jak se formuje historická paměť a co v ní s čím jak souvisí. V knize o roce 1926 spojuje události jakoby nahodile sebrané z jakéhosi automaticky generovaného archivu nebo smetiště času – stávky se ocitají vedle Hitlerovy knihy *Mein Kampf* a zápasů v boxu, bary a džez vedle Husserla, zaoceánských parníků a díla Franze Kafky, děje evropské vedle severoamerických i jihoamerických. Druhé hledisko tvoří

³ První svazek obsahuje výklad, do druhého zahrnul překlady a komentáře

⁴ Kromě němčiny byla přeložena do španělštiny, portugalštiny a ruštiny, další překlady se připravují.

otázka, jak vůbec modelovat poznání v humanitních vědách. V knize o roce 1926 Gumbrecht modeluje simultaneitu jevů, pokouší se přiblížit bezprostřednímu zážitku času rezignací na ideu vývoje a kauzality. Vše se u něho míchá a vrství do asymetrických sítí, připomínajících hypertext, významná role se připisuje náhodě a subjektivnímu výběru. Jednotlivé části knihy nazývá autor „scénami“, „kódy“, „dispozitiviv“. Vrací se tu koncept posthistorie, který Gumbrechta zaměstnává už od poloviny osmdesátých let (GUMBRECHT – LINK-HEER 1985: 34–50). Jeden z recenzentů Gumbrechtovy čtivé archeologie „zapomenutého“ roku 1926, Igor Smirnov, právem upozorňuje, že apologie letného pohledu, vyvázaného z totality kauzálních souvislostí, se provozovala dávno před Gumbrechtem (SMIRNOV 2006; viz DELEUZE 1969). Ještě podstatnější v jeho článku je trefný postřeh, že Gumbrechtova metoda a způsob jejího uplatnění vede k jakémusi „hédonistickému historismu“: sestavitel studie o určitém jevu pro sebe i své čtenáře modeluje (nezbytně sebestředně) opojení – v daném případě inscenovaným pobytem v čase, který je nám v rovině bezprostředního zážitku nepřístupný. Samostatná otázka pak zní, zda na takový přístup ochotně přistoupíme, nebo jej podrážděně odmítneme.⁵

Knih *Unsere breite Gegenwart* představuje práci pro Gumbrechtovo myšlení příznačnou – píše se tu o globalizaci, stagnaci, hyperkomunikaci, o sportu, jemuž se autor monograficky věnoval ve své vůbec nejpřekládanější a patrně i nejčtenější knize *In Praise of Athletic Beauty*,⁶ a také o našem proměnlivém vztahu ke klasikům – tématu, jehož nejednoznačný význam a „palčivost“ stojí mimo jakoukoli pochybnost.

Literatura

DELEUZE, Gilles

1969 *Logique de sens* (Paris: Éditions de Minuit)

GUMBRECHT, Hans Ulrich

1986 „Déconstruction deconstructed. Transformationen französischer Logozentris-muskritik in der amerikanischen Literaturwissenschaft“; *Philosophische Rundschau* XXXIII, s. 1–35

1987 „Who is afraid of deconstruction?“; in H. Müller – J. Fohrmann (edd.): *Diskurstheorien und Literaturwissenschaft* (Frankfurt: Suhrkamp), s. 95–114

1990 *Eine Geschichte der spanischen Literatur* (Frankfurt: Suhrkamp)

1997 *In 1926. Living at the Edge of Time* (Cambridge: Harvard University Press)

2004 *Production of Presence. What Meaning Cannot Convey* (Stanford: Stanford University Press)

2006 *In Praise of Athletic Beauty* (Cambridge: Harvard University Press)

2009 „Die Gegenwart wird immer breiter“; *Literaturen* X, č. 5, s. 14–18

⁵ Smirnov volí druhou možnost, když píše: „od vědecké práce neočekávám halucinační slast, ale potravu k úvahám“ (SMIRNOV 2006). Obzvlášť ho rozhořčilo, že Gumbrecht ve své knize z Kafkova *Zámku* cituje, aby doložil, jak lidé v roce 1926 chápali telefon.

⁶ Přeložena do němčiny, francouzštiny, holandsštiny, korejštiny, ruštiny, portugalštiny, dánštiny, kantonštiny (varianta čínštiny, užívaná v Kantonu, Hongkongu a jihočínských provinciích).

2010 „Gegen die Ofensitzerei vieler studierender Juenglinge. Die Berliner Humboldt-Universitaet feiert gerade ihre Gruendung vor zweihundert Jahren. Wo liegen heute die Moeglichkeiten, an diese Geschichte produktiv anzuknuepfen?"; *Frankfurter Allgemeine Zeitung* LXI, č. 238 (13. 10.), s. N5 [knižně in *Glanzlichter der Wissenschaft 2010 – Ein Almanch*, Stuttgart: Lucius & Lucius, s. 45–52]

GUMBRECHT, Hans Ulrich – LINK-HEER, Ursula (edd.)
1985 *Epochenschwellen und Epochenstrukturen im Diskurs der Literatur- und Sprachhistorie* (Frankfurt am Main: Suhrkamp), s. 34–50

PRAGER, Brad – RICHARDSON, Michael
1993 „A Sort of Homecoming: An Archeology of Disneyland“; in David Palumbo-Liu, Hans Ulrich Gumbrecht (edd.): *Streams of Cultural Capital. Stanford Literature Review Spring/Fall* [v knižní verzi Stanford University Press 1997]

SMIRNOV, Igor
2006 „Chans Ulrich Gumbrecht V 1926: Na ostrije vremena“; *Kritičeskaja massa* IV, č. 1 [online: <http://magazines.russ.ru/km/2006/1/smi25.html>], s. 1–12